

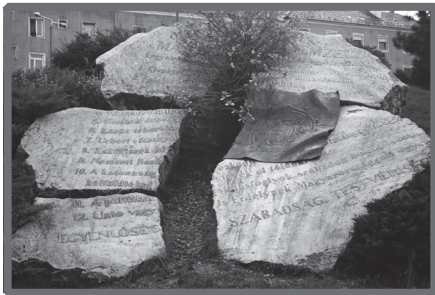
hölgygel találkozik.

Borbás Tibor (Budapest, 1942. szeptember 29. – Mezőtúr, 1995. július 24.) Munkácsy-díjas szobrászművész, éremművész 1965-1978 között a Képző- és Iparművészeti Gimnázium tanára volt. Monumentális köztéri munkák mellett kisplasztikákat, érmekeket is készített. Műveit az expresszív hangvételi figurativitás, részletgazdag és a nagyvonalú mintázás váltakozása jellemzi. 1980-ban Munkácsy-díjat kapott.

Rieger Tibor: 1848-as emlékmű

A Thuri György téren 1990-ben átadott, süttői mészkőből és bronzból készült emlékmű az 1848-as „Mit kíván a magyar nemzet” címet viselő, 12 pontból álló kiáltványszövegét örökíti meg. Akár Mózes kőtábláin a Tízparancsolat, ez a kőbe vésett 12 pont is széttöredezve hever, az alkotói szándéknak megfelelően öt darabban. A darabokközé és köré telepített élő, örökzöld növényzet mintha azt a szimbolikát erősítené, hogy 12 pontból álló követelés sosem veszíti el az aktualitását.

Rieger Tibor (Gyálliget, 1940. január 10. –) két évtizedig Szentendrén élt, majd Óbudán telepedett le. Szobrászatának

anyaga a kő és a bronz, esetenként a fa. Kisplasztikai alkotásai mellett a 80-as évektől a monumentális, megbízásra készített, köztérre állított körplasztikák és középületeken elhelyezett domborművek váltak dominánssá munkásságában. Közél

50 szobra áll az országban. Monumentális műveinek sorában kiemelkedő jelentőségű a pannonhalmi bencés apátság bazilikájának millenniumi kapuja, a mosonmagyaróvári 56-os emlékmű és a kecskeméti II. világháborús áldozatokra emlékező dombormű. Plasztikai nyelvezete természetelvű, figuratív.

Seregi József: Világháborús emlékmű

A Thury-vár mögötti parkban található 1994-ben felavatott mészkő és bronz anyagból készült emlékmű, feliratának megfelelően az első és a második világháború áldozatainak emlékét őrzi.

Seregi József (Budaörs, 1939. december 10. –) szobrászművész autodidakta módon kezdte tanulni a kőszobrászatot, majd a Képzőművészeti Kivitelező Vállalatnál

lett kőszobrász. Később művészeti tanulmányait magánúton, Marton Frigyes vezetésével végezte. 1968 óta folyamatosan vesz részt csoportos kiállításokon, 1969 óta vannak egyéni kiállításai. Munkásságát

köztéri szobrai is őrzik.

1969-ben Derkovits-ösztöndíjat, 1976-ban, 1980-ban és 2003-ban Ezüstgerely-díjat, valamint 1999-ben Kós Károly-díjat kapott. Számos országban járt tanulmányúton, megfordult Prilep, Hoyerswerda, Dunaújváros, Burgasz, Lindabrunn művésztelepein. 1987-től a DunapArt művészeti társaság tagja. Nagyméretű, köztéri munkák mellett szívesen foglalkozik kispasztikákkal is: ülő, álló, táncoló, vetkőző, öltöző nőalakok tartoznak témái közé.

Honfoglalási Emlékmű

A kereszt alakú betonlapon felállított – hét honfoglaló törzset jelképező – kövekből és három díszesen faragott kopjafából álló kompozíciót Inotán, a Készenléti lakótelep kápolnája mellett emeltette Inota Részönkormányzata 1996-ban.

Felirata: „A HONFOGLALÁS EMLÉKÉRE/AMILLENCENTERÁIUM ÉVÉBEN / ÁLLÍTTATTA / AZ INOTAI RÉSZÖNKORMÁNYZAT / 1996”

Örök dicsőség emlékhely

Az 1956. október 26-i „várpalotai csata” emlékét egy Jézus-szobor és egy emléktábla őrzi, amely az összecsapás egykori helyszínén, a 8-as főút és a Szent Imre út kereszteződése mellett állítottak fel. A Jézus-szobrot, melyet egy helyi sírkőfaragó készített, 1996-ban tették az egykori frontharcos emlékmű helyére Nagy Károly atya kezdeményezésére.

Aztán a várpalotai 56-os Klub kezdeményezésére 1998. október 26-án került ki az emléktábla, melynek szövege: „Örök dicsőség az 56-os forradalom és szabadságharc hős védőinek! E helyen védtek hős elszántsággal szabadságunkat a hatalmas bolsevista túlerővel szemben 1956. október 26-án az esti órákban. Legyen örök példa a hősi helytállás ifjúságunk számára. 1998. október 23.”

Mihály Gábor: 1956-os emlékmű

A Thury-vár mögötti park központi helyén található emlékművet a forradalom 45. évfordulója alkalmából, 2001. október 26-án délelőtt avatták. Az 56-os forradalom monumentális emlékműve egyúttal „A várpalotai szénbányákban 1952 és 1956 között raboskodó hazafiak emlékére” is készült a talapzaton olvasható felirat tanúsága szerint. Az 56-os győztes

forradalmat a magyarság mitikus madara, a turulmadár jelképezi, amely karmaiban az elnyomó hatalmat szimbolizáló legyőzött sárkányt tartja. Az avatóünnepségen Boross Péter ex-miniszterelnök, Várpalota díszpolgára mondott avatóbeszédet.

Mihály Gábor (Erdély, Székelyhíd, 1942. szeptember 9. –) Munkácsy-díjas szobrászművész 1969-1974 között végezte el a Magyar Képzőművészeti Főiskolát. A Dési Huber Körben Laborcz Ferenc volt a mestere.

Harminc, nagyméretű, köztéri szobra található Magyarországon és külföldön. Legismertebbek a Budapesten felállított Olimpiai Emlékmű (1996), a Hungaroring 20 méter magas, Kanyarulatok című festett acélplasztikája (1986), valamint a Kerékpárosok című nagyméretű plasztika, mely Lausanne-ban a Nemzetközi Olimpiai Bizottság parkját díszíti (1993). Barátság című három méteres alkotása Szöulban található. Ő készítette a tragikus körülmények között elhunyt kézilabdás, Marian Cozma Veszprém Aréna előtt felállított bronzszobrát is. Munkái a magyar történelem és az olimpiai gondolat megismertetését szolgálják. Sporttárgyú plasztikáin az erő, a dinamika jut kifejezésre. Polírozott kisbronzainak gyakori témája a sport, az ember és technika új viszonya (Új magvető, 1985). Relieffein a síkok és a nagy, pozitív formák váltakozó ritmusát érzékelheti a szemlélő (Pannónia fríz, 1978, Zánka). Kővel, vassal, bronzsal dolgozik, a vörösréz lemezt maga munkálja meg.

Mihály Gábor köztéri műveivel, díszkútjaival, bronzportréival Magyarország számos pontját találkozhattunk. Nevéhez fűződik a vész-tő-mágori Szent László király lovas szobra, Csorváson a Szent Istvánt formázó díszkút, Salgótarjánban Kodály Zoltán, míg Szakolyban Arany János portréja.

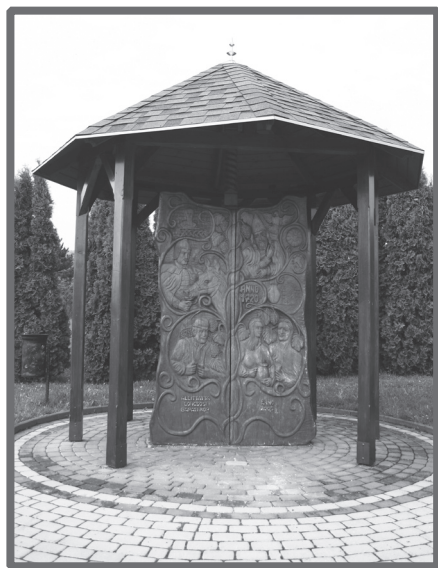
A magyar kormány 1997-től kiadott Magyarország Hírnevéért Díjának harangját ő készítette. Mint a „Sport a szobrászatban” Alapítvány szervezője, sokat tesz a NOB céljainak eléréseért is. 1999-ben a Százados úti művésztelepen létrehozta a Kék Daru Galériát és művészeti műhelyt, ahol kortárs kiállításokat szervez, kollégáival szimpóziumokat tart külföldi és hazai érdeklődőknek, tanítványainak. Sok

más díja mellett 2012-ben A Magyar Művészetért Díjban, 2013-ban pedig a Közép-Magyarországi Regionális Prima-díjban részesült.

M. Nagy József: Loncsos története

A Szent Donát Kápolna melletti téren, a Loncsosi Baráti Kör által kialakított emlékparkban található a fából készült köztéri alkotás. A Loncsos történetét feldolgozó mű közadakozásból valósult meg, 2006-ban került átadásra.

M. Nagy József (született: Nagy József Antal) (Ukk, 1943. –) faszobrász iskoláit Pétfürdőn, Székesfehérváron, Veszprémben és Budapesten végezte. Civil szakmája építész üzemmérnök. Veszprémben telepedett le 1982-ben. A szakma akkor fogadta be igazán, amikor Debrecenben, a Kisplasztikai Biennálén első díjat kapott munkája.

Nesó Sándor: Kránitz Antal emlékmű

A 2007-ben felavatott emlékmű az 1994. július 25-én bekövetkezett aknavető-

csőrobbanás áldozatainak, Kránitz Antal (posztumusz) őrnagynak, Pleszkán Károly őrmesternek, Tordai Tibor honvédnek, Papp László honvédnek állít emléket. A művész a Kossuth laktanyában felállított emlékhely kivitelezésénél belekomponálta azt a 120 mm-es aknavetőt is, amelyet a tragikus esemény idején használtak. Az aknavető a felvezető út folytatásaként egy kör közepén helyezkedik el, emlékeztetve a tüzelőállásra. Mögötte tölgyfaszerkezetből álló két gombos fejfaoszlop látható, amely a kezelő-személyzetet szimbolizálja. Az emlékmű középpontjában lévő márványtábla jeleníti meg a lövészetet felügyelő Kránitz Antalt.

Nesó Sándor (Berhida, 1952. július 26. –) népi iparművész autodidaktaként gyerekkora óta foglalkozik fafaragással. 1979 óta vesz részt Veszprém megyei és országos népművészeti kiállításokon. 1982 óta a Velemi Népművészeti Stúdió tagja. A népművészet ifjú mestere, Aranyalma, Aranyoklevél és Mesterremek Díj tulajdonosa.

Simor Márton: Leszjázott turulmadár

A mészkőből készült művet 2008. április 19-én avatták fel a Trianon Múzeum melletti parkban, amely ugyanezen a napon kapta meg az Apponyi Albert liget nevet.

A sok szárnyaló turulmadár-ábrázolás között egyedülálló alkotással Magyarország jelenlegi helyzetét kívánta szemléltetni a művész, hiszen szerinte a turul gúzsba kötöttsége fejezi ki adekváтан a valóságot, mert a szárnyalásért még sokat kell tennie a magyarságnak.

Simor Márton (Szeged, 1975 –) szobrászművész 1990-1994 között a szegedi Tömörkény István Művészeti Szakközépiskolában szerzett szobrász szakon díszítőszobrász képesítést, majd felsőfokú szakirányú tanulmányait Szegeden, Pécsen és Düsseldorfban végezte. Különböző rangos kiállításokon 2000 óta vesz részt, várpalotai szobrán kívül köztéri szobra van Csanádpalotán (Dér István festőművész bronz mellszobra a róla elnevezett általános iskolában) és Szegeden (Csonka János domborműve és emléktáblája a róla elnevezett szakközépiskolában).

Kulák-emlékmű

Inkább fontos szimbolikus jelentése, mint művészi értéke miatt került e könyv által bemutatott köztéri alkotások sorába a Felsővárosban kialakított téren emelt kereszt. Ugyanis ez az ország, de talán az egész ún. keleti blokk első olyan emlékhelye, amely a kommunista diktatúra által kulákoknak bélyegzett, meghurcolt és sok esetben megkínzott gazdaembereknek állít emléket. Alapkövetétele 2007. november 17-én, avatása 2008. szeptember 27-én történt. A fából készült, hat méter magas fekete keresztet Várpalota önkormányzata és a Történelmi Felsővárosért és Bátorkő Várért Alapítvány állította *Szabó-Bátor Tamás* önkormányzati képviselő kezdeményezésére. Az alapkövetéltelkor időkapuszlat helyezett el *Németh Árpád* polgármester az alapkő mellé, amelynek szövegéből asajtóhírekbenrészleteketidéztek: „A meghurcolt kulákok emlékműve hozzájárulás a város, országunk, a magyarság megtartásához, felemelkedéséhez, gyarapításához. [...] A társadalom talán legszorgalmasabb, legtörekvőbb, legöntudatosabb részére is fente a fogát a vörös rém: a magyar gazdaréteget akarta megsemmisíteni, amelyet oroszul kuláknak neveztek el.”

Hoffer Ottó: Szent István

A Jó Szerencsét Művelődési Központ mellett álló emeletesház épületén található az impozáns méretű falkép. Az épület

2008-as felújítása során került fel a ház oldalfalára a Szent Istvánnak emléket állító alkotás. A falfestményen Szent István király alakja látható kezében kettős kereszttel. A mű Senyei Károly 1911-ben készült, Milleniumi Emlékműbe komponált Szent István-szobrának adaptációja.

A művet a székesfehérvári OTTI Manufactura Kft.-ben tevékenykedő Hoffer Ottó belsőépítész és Kiss Sándor készítette.

Felirat az alkotáson: „Magyar, legyen hited s tied az országod / Minden nemzetek közt az első, az áldott / Isten amit néked címeredbe vágott.” „Szent István király emlékére és dicsőségére készítette a hálás utókor nevében a Maler-Team Kft.” illetve rovásírással alatta: „Áldás a hazára!”

M. Nagy József: Szent Borbála

A fából készült szobor 2009. december 4-én került felavatásra a Rákóczi-telepen, a Szent Borbála téren az 1999-ben felállított csilleemlékmű mellett. Az alkotás Szent Borbálát ábrázolja, köpenyén a várpalotai bányászat egy-egy jellemző momentumával.

Felállítására a Rákóczi Telepi Baráti Kör kezdeményezésére különböző szervezetek és magánemberek közadakozásából Várpalota Város Önkormányzatának és Németh Árpád polgármesternek határozott támogatásával került sor.

M. Nagy József életrajzát lásd fentebb.

Mozgay Balázs: Asztrik püspök átadja Szent Istvánnak a koronát

Az itongból és hungarocellból készült domborművet Mozgay Balázs vezetésével az Ice team Design készítette 2011-ben. Az alkotás eredetije a Szent István bazilika szentélyének oldalán található

négy dombormű egyike, amit Mayer Ede szobrászművész készített. A többalakos kompozíció azt a jelenetet ábrázolja, mikor Asztrik püspök átadja Szent István királynak a pápától hozott koronát.

Inotai 1956-os emlékmű

A 2011. november 4-én felavatott emlékmű Inota központi részén egy játszótér mellett található. Várpalota Város Önkormányzata, az 56-os Klub és a Palotai Turul Társaság által létrehozott '56-os emlékhely egy két helyen is elpattant szemű láncsal gúzsba kötött „1956” feliratú téglatest alakú vöröskő tömbből áll, körülötte sziklakerttel.

Béres János: Szent István

A 2013. október 29-én a Szent István Emlékév, valamint Várpalota várossal nyilvánításának 62. évfordulója alkalmából átadott alkotás a Thury-vár mellett, az egykori szovjet katonák sírkertje helyén kapott helyet. A szobor 110 centiméter magas, 60x40 cm nagyságú. Anyaga hidegen domborított és hegesztett technikával készült rozsdamentes lemez. A mű 130x70x50 cm méretű, sárgás-vöröses árnyalatú mészkö posztamensen nyugszik, rajta Szent István kézjegye (40x40 cm) található szintén rozsdamentes lemezből. A mű kissé merev testtartásban, Szent

Koronával a fején ábrázolja államalapító királyunkat, melyen erős hangsúlyt kap a szent jobb kéz, és a benne tartott országalma, mivel a másik keze a királyt fedő palást alatt maradt. Szent István alakját egy ablakot imitáló keret veszi körül.

Béres János (Kassa, 1958. –) gyermekkorában költözött Szirmabesenyőbe. Középiskolai éveit festészeti, grafikai és szobrászati tanulmányokat folytatott magánúton, majd elvégezte a Kirakatrendező és Dekorátor Szakiskolát Budapesten. 1986-ban létrehozta saját vállalkozását, mely belsőépítészeti munkák keretében üzletberendezéseket, lakásbelsőket tervezett és készített. 2008 óta önálló kiállító. Tagja a Diósgyőri Képzőművész Stúdióknak. A művészet egyéb területein is megjelenő, kísérletező, sokoldalú alkotó. Képsobrokat, kisplasztikákat készített bronzból, fából és kőből. Köztéren Szirmabesenyőben található egy

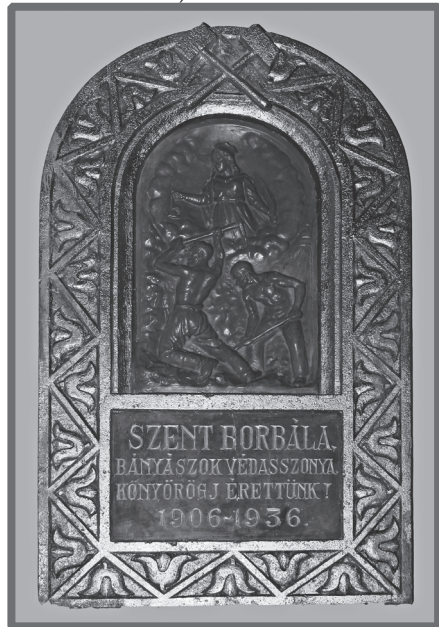

bronzból készült emlékműve. Lakóhelyén magángalériát hozott létre, amelyben munkáinak egy része megtekinthető.

Mesterségek, ipari, műszaki és katonai értékeink

Ha városunknak védőszentet kellene választania, feltétlenül Szent Borbála lenne a legjobb választás. A középkor és a barokk kor egyik legjobban ismert és legnépszerűbb szentje a bányászok, kohászok, tüzérek védelmezője, a várak védőszentje. Kőművesek, építőmesterek, a hegyászok és a fiatal lányok is szívesen hívták segítségül Szent Borbálát.

Várpalotán, akárcsak más bányásztelepüléseken, nagy Szent Borbála-kultusz alakult ki, és minden év december 4-én, Borbála-napkor ünnepséget tartottak tiszteletére. Ezt az ünnepnapot a II. világháború utáni diktatúrában szeptember 6-val váltották ki, de a rendszerváltás után

ismét visszakерült a bányászünnepek közé Szent Borbála napja. Várpalota, amely bántai kőbányája révén már a római kor óta bányásztelepülésnek tekinthető, és amely a XX. században a tüzérek „Mekkája”, illetve a szénbányászat egyik fővárosa és a magyar kohászat fontos bástyája volt, méltán viselhetné Szent Borbála városának címét.

Az alábbi fejezetekben a Várpalotát jellemző mesterségek, szakmák és műszaki értékek rövid történeti ismertetését tesszük meg, amelyből világosan kitűnik, hogy a XX. században a Szent Borbálát oltalmazóul választó szakmák befolyásolták leginkább Várpalota történetét.

Kisiparos, kézműves múltunk

A törökök kiűzése utáni két évszázadban a várpalotai lakosság legtekintélyesebb rétege az ipart űző népesség volt, amelyet a korabeli iratok „primores”-nek, legtekintélyesebbnek, legelőkelőbbnek neveznek. Ők alkották a népesség egyharmadát. Két, három vagy több szobás házakban laktak, mesterségüket céhekbe tömörülve folytatták, és a városi tanácsban övék volt a vezető szerep. A kézműipar nagyarányú fejlődését mutatja, hogy 1715-ben csak 26 iparos élt Palotán, 1759-ben már 116, az 1828-ban pedig 301. Ebben az időszakban a legtöbben a csapók voltak, szám szerint 62-en. Az egyéb mesterséget űző iparosok száma a következőképpen alakult: fazekas 36,

bognár 29, varga 19, szűrszabó 18, csizmadia 17, takács 12, kovács 9, szűcs 6, vászonkészítő 10, pokróckészítő 8, ács 8, süvegkészítő 6, pipafaragó 4, szíjgyártó 3, fuvolakészítő 3, esztergályos 3, irhakészítő 2, lakatos 2, gombkötő 2, pék 2, gyertyamártogató 2. Kötelesből,

puskaművesből, kolompgyártóból, pintérből, flanellgyártóból, mészárosból, nyergesből, szitakötőből, tímárból, fésűsből, könyvkötőből, kulcskészítőből, órásból egy-egy mestert találunk. A palotai iparosság létszáma és jelentősége a 19. század elején érte el tetőpontját. Ettől kezdve azonban az európai és hazai társadalmi és gazdasági változások hatására fokozatos hanyatlásnak indult, 1872-ben pedig hivatalosan is megszűnt a céhrendszer. A XIX. század végére az elszegényedett lakosságnak már minden lehetőséget meg kellett ragadnia megélhetésének biztosítására (fuvarozás, tutyikészítés, mészszállítás stb.) Ennek ellenére a céhvilág szelleme és szokásai még nagyon soká fennmaradtak, pl. a temetkezés rendjében vagy a szimbolikus céhtárgyak (lámpák, ládák, korsók) használatában. Az ipartestületek a régi céhek utódjaiként működtek, s a palotai iparosok a céh elnevezést még a XX. század közepéig használták.

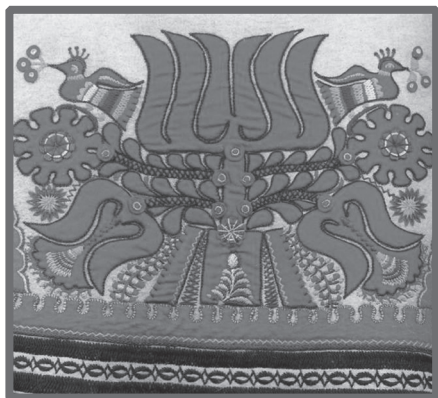
Bakonyi cifraszűr

Szűrnek nevezik a szőrből, vagy gyapjúból kapott durva posztót, amelyet szűrtekácsok, vagyis csapók készítenek, akik a gyapjúkelmét ványolással – vízben való döngöléssel „csapásokkal” – vastag szűr- vagy gubaposztóvá dolgozzák fel. Hosszú, egyszerű szabású kabátféle, felsőruha, amit a közrendűek, parasztemberek

és pásztorok országszerte viseltek. Legdíszesebb, legdrágább változatait a legények hordták, az idősebbek többnyire csak feketével díszítettben jártak. A szűr a parasztság ruhadarabjainak egyik legdrágábbik darabja. Minden legény igyekezett szert tenni, mire lánykérésre kerül a sor. Jellegzetesen a magyar paraszti felsőruhák közé tartozott. A szűr szabása alapján kabát, mégis palástszerűen hordták, vagyis sehol sem viselték felöltve, mindig csak magukra terítették. Ennek megfelelően elől nem gombolódik, nyitott és csak a nyakánál egy csatos szíj fogja össze. A falusi középgazdának általában kétfajta szűrje volt: a viselős szűr, ami mindennapos használatra készült, és a cifraszűr, amit az ünnepi alkalmakkor használtak. A bakonyi cifraszűr a szűr-fajták között a legrövidebb és a legbővebb. Veszprémi szűrnek is hívták. Gallérja is a legnagyobb, és majdnem olyan hosszú, mint maga a szűr. Rövid ujjait kerek posztódarabokkal befenekelték. A bakonyi kanászok derekukon ugyanis nem viseltek készséget, mint az alföldi pásztorok, kisebb használati tárgyukat a szűr ujjában tartották, amit befenekeltek, és zsebek használtak. Mivel a kanászszűr igen bő volt, az egyik vállon lecsúszott.

Elöl szíjcsat tartotta össze. A díszítése főképpen a cinóberpiros szegés és rátét. Leggyakoribb rátét a tulipán, gyakran feketével kontúrozott. A késői darabokon egyre többször jelent meg a fekete díszítmény. A bakonyi cifraszűrre jellemző, hogy díszítésébe nagyon gyakran beleszőtték a magyar címet. A XIX. század folyamán üldözték a viseletét, a Bach-korszakban kifejezetten a nemzeti ellenállás jelképe lett.

Várpalota város történetéhez szervesen hozzátartozik a hungarikumnak is tekinthető bakonyi cifraszűr. Palotán nemcsak a legnépesebb, de a leghíresebb és leggazdagabb iparág is a csapóké volt. Jó híréket mi sem bizonyítja jobban, hogy még a távoli Gyöngyös kiöregedő csapóinak pótlására is szerettek volna mesterlegényeket kapni Palotáról. Külön városrészben éltek, az akkori Kis és Vadkerti utcában csak csapók laktak, a mai Kossuth utcának pedig a neve is Csapó utca volt. A mezőváros bírái közül többen e mesterséget üzték. A palotai csapók főként fekete és szürke szűryanagot, valamint szürke posztót készítettek. A hozzávaló nyersanyag a birka gyapja. Dunántúlon a birkát nyírás előtt úsztatták, hogy a gyapjából kimosódjék a szemét és minden erős szennyeződés. Palotán a

Kikeri-tó vizében szokták volt úsztatni a juhokat, mert ennek volt megfelelő mélysége. Nyírás után a gyapjú egyenesen a csapókhoz került. Annak ellenére, hogy az állatállomány legnagyobb részét mind az uraság, mind a mezőváros lakóinak állattartói közül a juhállomány képezte, a környékbeli gyapjútermelés nem volt mindig elegendő. Ezért, hogy a kereslethez (annyira kelendő volt a bakonyi szűr!) megfelelő mennyiségű anyagot biztosítsanak, évente többször előfordult, hogy a veszprémi és palotai csapók Szeged, Szentés, Hódmezővásárhely vidékéről hoztak gyapjút a Bakony aljára. A gyapjút, a feldolgozandó szőrt meg kellett tisztítani, finomítani. E műveletet egy nagy íjhoz hasonló eszközzel, az ilfával végezték. Az inotai és péti vizek mellett álltak a palotai csapók mesterségének elengedhetetlen kellékei, a kallómalmok, ahol az anyagot „kallatták”, azaz a megszótt gyapjuszövetet tömöttebbé, összeállóbbá tették. A kallómalmokból a kész posztó visszakerült a palotai szűrszabókhöz, akik a híres bakonyi cifraszűrt készítették.

Fazekasságunk és a céhkorsóik

A város másik jelentős iparága a fazekasság volt. A környékben található jó minőségű bauxitos agyagra alapozva a fazekasipar már a XVIII. században erősen fellendült. A mai Táncsics utca Árpád utcától északra eső szakaszát még az 1800-as években is Fazekas utcának nevezték, mert ott és a Sörház utcában lakott a legtöbb fazekas. Az 1831. évi céhösszeírás szerint Palotán 36 fazekas dolgozott, akik konyhai és díszedényt egyaránt készítettek. Közeli falvak, de akár messzi vidékek céhkorsóit is a palotai mesterek készítették. A céhkorsó reprezentatív edény: jelképezi a céh testületét, a mesterek közösségét. Ráírathatják a megrendelő nevét, a céh elöljáróinak nevét és rangját, a szöveg élteti

a többi közönséges mestert. A készítő csak szerény helyre karcolja saját nevét, valahol hátul, a fül mellé. A tehetséges palotai fazekasok színvonalas munkáját számos céhkorsó bizonyítja. A Dunántúlon Várpalotáról való a legteljesebb céhkorsó sorozat, közel húsz darab szébbnél szébb zöldmázás edény. A helybeli fazekasok kis társaságának, az ifjú legényeknek már 1777-ben készült korszó. A meglett mesterembereknek 1816-ban és 1838-ban is készült egy-egy új borosedény.

Az 1838-as fazekascéhkorsó készítője, Szekeres Pál önmagát mintázta meg, amint kinyújtott kézzel jelképes korongot fog. A korong mellett fakés és rovátkoló, a mesterség szerszámai és szimbólumai. Céhkorsó készült a helybeli kovácsoknak és lakatosoknak, a kőműveseknek és ácsoknak, a szűcsöknek, a szűrszabóknak, posztósoknak, a csizmadiáknak és a vargáknak, a takácsoknak is.

Meszesek

Palotán a meszezés (mészegetés és fuvarozás) a XIX. századtól adatolható főfoglalkozása lett a mezővárosi lakosság nagy hányadában. Egész meszes dinasztíák alakultak ki a Felsővárosban,

Alsóvárosban. Mivel a talaj gyöngye termőképessége nehezen tartotta el a kisebb parasztgazdákat, kiegészítő foglalkozást kellett találniuk. A Bakony mészköves vidéke kedvezett a mészke kitermelésének, égetésnek és ehhez kapcsolódóan a fuvarozásnak is. Kezdetben kiegészítő jövedelemforrást jelentett a helyieknek, majd önálló foglalkozássá vált. A palotai fuvarosok bejárták az egész Dunántúlt, eljutottak az Alföldre, nyugaton pedig akár a határig. Egy héten akár 5-600 km-t is megtettek, attól függően, meddig tartott árukészletük. Visszafelé általában gyümölcsöt, gabonát szállítottak vagy a maguk számára, vagy eladásra. Egymás közt jól felosztott területeik voltak, alkalmazkodtak a lakossági igényekhez, a mezőgazdasági munkákhoz, ünnepekhez, az egyházi évhez. Legfontosabb munkaeszközük lovaskocsijuk volt, általában egy pár lóval. Mivel tavasztól ősziig állandóan úton voltak, a családi gazdaság ellátásában nagy feladat hárult az otthon maradt asszonyokra és gyerekekre, a férfiak általában csak a nehéz munkákra tértek haza hosszabb időre. A XX. század derekán kb. 70 meszes élt a városban, őket úgy lehetetlenítették el, hogy az 1950-es években nem adtak ki iparüzési engedélyt a meszeseknek, és büntették, aki mégis magánzóként fuvarozott. Emiatt a legtöbbjük bekényszerült a térszbe vagy elhelyezkedtek más vállalatoknál. A 70-es években újra kaptak engedélyt, de az évszázadokig számos családnak megélhetést nyújtó szakma az 1980-as évek közepére végleg kihalt. Országosan elismert meszező település volt Palota, ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a meszes szekér, amit a szentendrei Skanzen 2013-ban nyílt kiállításában (Kocsik és szekerek címmel) állított ki.

(Összeállította: Kovács Kata)

Schmidt és Kovács üveges műhely

A jelenleg Kovács György által vezetett műhely Várpalota legrégebbi folyamatosan működő kisiparos műhelye, vállalkozása, így joggal kap helyet a helyi értéktárban. Az üzletet 1920-ban id. Schmidt Ferenc indította útjára, akkor még mint üveg-, porcelán- és zománc- edény kis- és nagykereskedés, kerékpár gyári lerakat, valamint üvegezõ,

képerkeztető műhely. Az üzlet a mai Táncsics Mihály utcában működött egészen az 1960-as évekig, amíg a korabeli éra kisajátításai a földdel egyenlővé nem tették. Jelenleg murvás parkoló és füves domboldal van a helyén. A cégalapító tisztséget töltött be az Iparos Dalkörben, Iparos Olvasókörben, ezen kívül aktív mecénása volt a városnak, anyagi részt

vállalt a templomi harangépítésben, bombakárosultak segítségével, az első világháborús emlékmű elkészítésében. 1948-ban több évtizedes becsületes és eredményes munkájáért az Üveg és Porcelánkereskedők és Üvegesek Országos Egylete ezüstéremmel tüntette ki. 1952-ben kereskedését a kommunista államhatalom államosította. (A Veszprémi Járási Tanács korabeli iparrajstroma szerint a többi palotai kereskedővel együtt kereskedéséről „lemondott”). A cég ettől kezdve kizárólag a műhelytevékenységre (üvegezés, képerkeztetés) szűkült, melyet apjától ifj. Schmidt Ferenc vett át, 1958-tól kezdve önálló kisiparos üveges mesterként.

A műhely 1967-ben kisajátítás miatt kényszerűen telephelyet váltott, ami a család életében is végzetes megrázkódtatásokkal járt. Ezúttal a 8-as főút mellett, a Posta utcában kapott helyet, ám az 1980-as években ezt is elérte a Városi Tanács „keze”, lebontásra került. Ekkor költözött máig meglévő helyére, a Marx utca 2. szám alá.

Ifj. Schmidt Ferenc áldozatos, fáradságot nem tűrő megszállott munkaszeretete és hivatástudata erőt adott ahhoz, hogy „maszek cég” az 1950-60-70-es évek zűrzavaros időszakában istalponmaradjon, fejlődjön. Éjt nappallá téve dolgozott az akkor épülő és bővülő városi épületeken, lakossági megrendeléseken, hogy az apai örökség méltóképpen gyarapodjon. Az emberfeletti munka azonban egészségét tönkretette, így a műhely irányítását előbb felesége, Kondrik Rozália, majd 1985-ben veje, Kovács György vette át.

A jelenlegi berendezési tárgyak közül néhány eredeti bútor aktív használatban van, 1-1 eredeti megjelenésében,

néhány pedig modernizálva. Ezeket kívül használatból kivont, de a család tulajdonában, elraktározva áll még fiókos és tároló szekrény. A rohamos városi építkezések idejéből üvegtároló fakkokat, dobozokat, sőt, akár még abban az időben rendelt alapanyagokat (pl. képkereteket és léceket, üvegvágókat) találunk a műhely rejtett zugaiban.

A kisipar immár 94. éve küzd a gazdasági, társadalmi és politikai viharokkal. Fennmaradása a szakmai munkának, elhivatottságnak és alázatnak köszönhető. Id. Schmidt Ferenc mikor 1952-ben a műhely megtartása mellett határozta el magát, egy több nemzedékre kiható döntést hozott. Míg a szocialista érában a legnagyobb kihívás az államhatalommal szembeni túlélés jelentette, jelenleg a privátszféra versenye, a multinacionális cégekkel való állandó versengés nehezíti a kisvállalkozók kézimunkát igénylő megélhetését. Bízunk benne, hogy Várpalota büszkén éli majd meg egy kisipari mesterség 100 éves jubileumát.

(írta: Kovácsné Schmidt Gabriella, Kovács Kata)

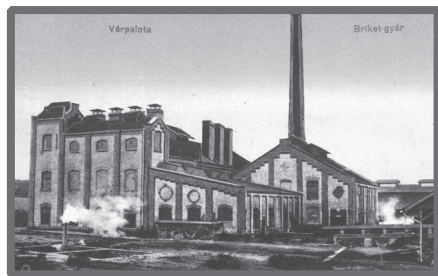
Palotai tutyi

A Balaton-felvidék és a Bakonytelepüléseinek elterjedt házi viselet volt a tutyi, mivel a bőrorrú, lapos sarkú, félcipőszerű papucsokat praktikusnak találták házi és ház körüli használatra. A várpalotai cipészek egy része – látván az olcsó lábbeli iránti keresletet – a XIX. század végén, XX. század elején tutyikészítéssel kezdett el foglalkozni. A lakosság név szerint tudta, hogy kitől lehet beszerezni a tutyit: Czák Ignác (Temető utcából nyíló Huszárköz, ma könyvesbolt van a helyén), Forst Károly és Viktor (Temető utca, ma óvoda van a helyén), Freund János (Tési utca, ma Rákóczi utca), Hradszky László (Magyari

utca), Kiss András (Gold köz, ma Táncsics utca), Náder Gyula és húga, Erzsébet (Tégla utca, ma Mátyás király utca) Scharf Lajos (Gold köz, ma Táncsics utca), Selmeczy Gábor (Molnár-udvar, ma a Rendelőintézet van a helyén), Somogyi András (Tési utca, ma Rákóczi utca), Szabadi Béla (Magyari utca). Mivel az alapanyag beszerzése egyre nehezebb lett, majd az iparosokat elvitték katonának, ezért – Pacsuné Fodor Sára szerint – a tutyikészítés az 1940-es évek elejére szinte teljesen megszűnt. A kőfaragó ősökkel bíró Náder család azonban – Szij Rezső szerint – az 1950-es években még készítette és járta vele a környékbeli piacokat.

Szénbányászatunk múltja

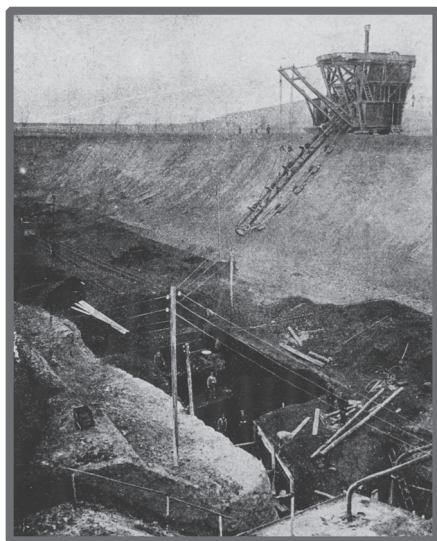
A várpalotai szénbányászat kezdetének a mitológikus 1876-os évet tekintjük, amikor kútásás közben szenet találtak gróf Sztáray Antal emberei. Ezzel vette kezdetét a szénbányászat. 1880 körül Sztáray a palotai uradalom tulajdonosa megkezdte a további szénkutatásokat, és elindította a bányatelek adományozási eljárását, melynek eredményeképpen a Bányakapitányság 1886-ban kiadta az adományozási okmányokat az Antal, Fanni és János védnevű bányatelkekre. A bányászkodás

Karintiából és Ajkacsingerből érkezett bányászokkal kezdődött meg. 1903-ban Witzleben-Altdöbern Henrik porosz gróf megvásárolta a bányát is magába foglaló birtokot, és fejleszteni kezdte a helyi

bányászatot és ipart. Ennek hatására már 1904-ben felépült a korszerű mészégető, téglagyár, brikettgyár és erőtelep, vagyis az Ipartelepek a várpalotai vasútállomás mellett fekvő területen. 1907-ben megalakult a Várpalotai Ipartelepek Rt., melynek igazgatósága Berlinben székel. Vezérigazgatója Bobzin Rudolf volt, a Várpalotai Ipartelepeket Mannhardt Artúr vezette. Az ipartelepek korszerűsítése és bővítése során a mészégetőben és a téglagyárban áttértek a generátorgázzal történő égetésre. Az Antal és a Fanni bányatelken abbahagyták a földalatti bányászkozást, és megnyitották a Hungária, majd a Henrik külfejtést. 1918-ban telepítették a Henrik lejtaknát, a Hungária tárot, majd lejtaknát a mélyebben fekvő teleprészek feltárása céljából. 1919-ben Witzleben eladta részvényeinek döntő hányadát, melyet három bankház, a Depositen Bank, a Város és Községfejlesztési Bank, és a Magyar-Olasz Bank vásárolt meg. 1920-ban megalakult az Unió Bányászati és Ipari Rt. 1923-ban részvényeinek 40%-át a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. szerezte meg, és ezzel átvette az Unió teljes irányítását. 1923-1929 között Korompay Lajos várpalotai bányai igazgatósága idejében áttértek a szintes szelet osztású kamrafajtésekkal történő művelésre. Ennek hatására a fejtési termelékenység magas szinten állandósult, és a fejtési veszteségek minimálisra csökkentek. Az 1924. évi 145 ezer tonnányi termelés a központi szénelosztás megszűnése miatt 1928-ra a harmadára esett vissza. 1928-ban a bánya korszerűsítette lignittüzelési technikáját, és megszerezte a fűzfői erőtelep szénellátási jogát. A termelés napi negyven vagonra emelkedett. 1929-1931 között üzembe helyezték az Ernő lejtőkánát, majd megépült az ország első ahidráló művének négy autoklávja, mely

1932-ben, 1942-ben, és 1972-ben további négy-négy egységgel bővült. 1932-33-ban Péten az ammóniagyártáshoz szükséges hidrogént a Szigeth-féle eljárással, ahidrált aprószénből állították elő, ezért kezdődött nagyüzemi bányászkozás a várpalotai bányában. A péti erőtelepet a várpalotai nyersszén bázisra támaszkodva indították el. A napi termelés hetven vagonra nőtt. 1934-ben elkészült Várpalota első korszerű függőleges aknája, a Ferenc akna.

1937-1938 között a Cseri lejtőkákna pár megtelepítése után elkészült az ország első Szkip-aknája (bödönös akna), és megvalósult a Ferenc-bánya és Cser-bánya összekötése.

1939-ben a Salgó megvásárolta az Unió összes részvényét. A frontfejtéses művelés üzemszerű alkalmazásával a bányában megjelentek az acéltámok, a rázócsúszda, a gumi szállítószalag. 1941-ben a bányát hadiüzemmé nyilvánították, és 1942-re a termelés elérte addigi maximumát (708 kt/év), de 1945-re a háborús események miatt jelentősen visszaesett.

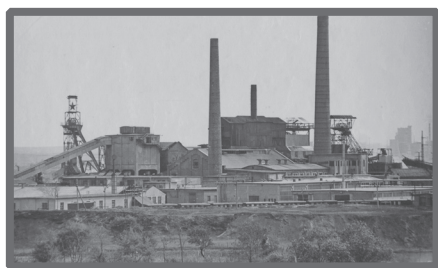

1946-1948 között lezajlott a bányák államosítása, a Várpalotai Szénbányák a MÁSZ Rt. Dunántúli Kerületi Bányai Igazgatóságához tartozott, melynek igazgatója Faller Jenő volt. 1950-1952 között a Cser-bánya önálló üzem, KÖMI-munkatábor lett, ahol (politikai) elítélteket dolgoztattak, az S-I bányából pedig létrehozták a Ferenc-, illetve Ernő-bányát. Megjelentek az "F" típusú elővájó gépek. Erre az időszakra esett a várpalotai szénmedence kutatásának erőteljes felgyorsítása, és új bányák létesítésének elkezdése (Beszálló, S-II, S-III) az 1951-ben Inotán üzembe helyezett November 7. Hőerőmű szénigényének hosszú távú kielégítése céljából.

1952-ben megalakultak a szénbányászati trösztök. A várpalotai bányák és kiszolgáló üzemeik a Közép-dunántúli Szénbányászati Tröszt-höz tartoztak. 1953-ban megnyitották a Beszálló-bányát.

1954. július 1-jén Várpalota székhellyel megalakul a Várpalotai Szénbányászati Tröszt. 1954-1967 között a dunántúli lignitbányák középszintű irányító szerveként megalakult a Várpalotai Szénbányászati Tröszt. A tröszt üzemei: Ferenc-bánya, Ernő-bánya, Cser-bánya, Beszálló-bánya, Herend-bánya, Hidas-bánya, S-II bánya, Bánta-bánya, Gépüzem, Vegyesüzem, Raktárüzem, Építészeti Üzem, Fatelep.

1955-ben érte el maximumát a tröszt termelése (2485,5 kt). Trösztigazgató ekkor Haracska Imre, majd 1955. szeptember 1-től Martinkó Máttyás volt. Ebben az időszakban jelentős fejlesztésekre került sor. Az egész medence bányászatát megváltoztatta a pajzsbiztosító berendezések kifejlesztése és alkalmazása. A folyamatos fejlesztések eredményeként a pajzsbiztosítású fejtésekben megkezdtek a jövesztés-rakodás gépesítését.

1967-1988 között ismét nagy változások történtek. A Herend-bányát bezárták. A trösztök megszűntek, a várpalotai üzemek irányítására létrejött a Várpalotai Szénbányák Vállalat. S-I bánya elnevezéssel összevonták Ferenc- és Ernő-bányát, melyhez 1969-ben a Beszálló-bányát is hozzácsatolták. 1968. január 9-én indult meg az üzemszerű termelés az új brikettgyárban. 1983-ban üzembe helyezték a megváltozott körülményeknek megfelelő új brikettgyárat, melyben már folyékony bitument használtak kötőanyagként. Ennek a brikettgyárnak a kapacitása 400 kt/év volt. A gyártáshoz már idegen szénporra is szükség volt. 1983-86 között épült meg az eocén szárítórendszer, az ún. tömörágyas szárító.

Az 1980-as években egyre csökkent a széntermelés. A Veszprémi Szénbányák irányítása alá kerültek a Várpalotai Szénbányák volt üzemei, (S-I, S-II, Bánta,